

KAPITAŁ SPOŁECZNY MIESZKAŃCÓW WSI JAKO CZYNNIK TURYSTYCZNEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Joanna Kosmaczewska

Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania w Poznaniu

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w ujęciu teoretycznym roli kapitału społecznego (rozpatrując jedynie jego pozytywną stronę) jako endogenicznego zasobu wiejskiej społeczności lokalnej, w kontekście turystycznego rozwoju obszarów wiejskich. Rozważania oparte zostały o źródła literaturowe poruszające wspomnianą problematykę, a następnie poddane częściowej weryfikacji z wykorzystaniem metody studium przypadku (gmina Wijewo, gmina Kobyła Góra). Aby wskazać na znaczenie kapitału społecznego jako jednego z czynników umożliwiających rozwój funkcji turystycznej wsi, opracowano mapę kapitału społecznego gmin wiejskich województwa wielkopolskiego, przy wykorzystaniu metody wzorca rozwoju Z. Hellwiga (w oparciu o dostępne dane statystyczne), a następnie podjęto próbę określenia turystycznej funkcji wybranych gmin wiejskich (wskaźnik: Baretje'a-Deferta) oraz przeprowadzono hipotetyczną refleksję wskazującą na synergię analizowanych zjawisk. Uzyskane wyniki pozwoliły określić nie tylko ogólne zasoby kapitału społecznego w badanych jednostkach terytorialnych, ale dały możliwość prześledzenia dwóch odmiennych wzorów społecznej aktywności tworzącej dwa odmiennie typy kapitału społecznego. Przeprowadzona w artykule analiza wskazuje, że rozwój funkcji turystycznej możliwy jest tylko na tych obszarach wiejskich, których mieszkańcy i ich władarze potrafią tak zarządzać posiadanymi zasobami, by poprzez współdziałanie i zaufanie realizować indywidualne i grupowe cele w ramach nieformalnych sieci i organizacji pozarządowych, zwiększając przy tym dostęp do poszczególnych kapitałów dla wszystkich mieszkańców gminy. Turystyka zaś, ma tym większe szanse na sukces, im oferowany produkt jest bardziej spójny, ale jednocześnie pełen zdywersyfikowanych, a zarazem komplementarnych usług, które mogą świadczyć mieszkańcy. W artykule postawiona zostaje hipoteza, że nie tylko kapitał społeczny może mieć wpływ na turystyczny rozwój obszarów wiejskich, ale także sam rozwój funkcji turystycznej wpływa pozytywnie na kapitał społeczny.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, rozwój, kapitał społeczny, turystyka

WSTĘP

Rozwój obszarów wiejskich, także w aspekcie oferowania usług turystycznych, w oparciu o lokalne zasoby nie może odbywać się przy pomocy jednego prorozwojowego czynnika. Wieloaspektowość dotyczy bowiem w tym przypadku nie tylko rozwoju obszarów wiejskich, ale także turystyki, która jako przestrzenne zjawisko interdyscyplinarne do rozwoju wymaga wielu współdziałających na zasadzie synergii egzo i endogennych potencjałów. W dobie gospodarki opartej na wiedzy, także rozwój polskiej wsi powinien odbywać się głównie dzięki czynnikowi ludzkiemu wykorzystując przedsiębiorczość, więzi oraz skłonność do współdziałania jako naturalny oręż w kontaktach z triadą współczesnego rozwoju, tj. globalizacją, konkurencją, innowacją [Gorzela 2003]. Podejmowanie wspólnych działań na rzecz lokalnego rozwoju, a także zaufanie do współmieszkańców i przedstawicieli lokalnych władz, to endogenne zasoby wielu wsi, tym bardziej cenne w rozwoju turystyki, gdyż składają się nie tylko na możliwość oferowania jednolitego i kompleksowego produktu turystycznego, ale tworzą atmosferę, nastrój (imponderabilia) dzięki którym turyści ponawiają wizyty. Tak więc rozwój turystyki na danym obszarze powinien odbywać się dzięki jednoczesnemu występowaniu zasobów naturalnych, a także zasobów tzw. twardych występujących m.in. w postaci infrastruktury technicznej i społecznej, kapitału rzeczowego przedsiębiorstw oraz zasobów „miękkich” w postaci kapitału ludzkiego (human capital) i społecznego (social capital) [Dyduch 2005, Hardt 2004, Sosenko 2007]. Zasobem może być więc wszystko, co może być i jest wykorzystane przez jednostkę lub lokalną społeczność dla realizacji jej potrzeb. Zasób ten przeradza się w swoisty kapitał i podlega prawom rynkowym, co oznacza również, że może być gromadzony, wydatkowany, inwestowany bądź tracony [Gwiazda 2004]. Kierunki i sposoby wykorzystywania zasobów pozostają przedmiotem decyzji podejmowanych przez wspólnotę lub jej decydentów. Zdaniem wielu badaczy [Zboroń 2004, Krzemieniewska 2005, Januszek 2004, Będzik 2008] umiejętność efektywnego gospodarowania zasobami „twardymi” zależy w znacznej mierze od jakości zasobów „miękkich” i przynosi największe korzyści, gdy oparte jest na koegzystencji kapitału ludzkiego i społecznego. Kapitał ludzki jest na ogół definiowany jako zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia i energii vitalnej zawarty w danym narodzie [Domański 1993]. Kapitał społeczny zaś choć bardzo obszernie opisany przez socjologów, ekonomistów czy politologów, ze względu na swój wielowymiarowy charakter wciąż wywołuje szereg pytań dotyczących zakresu samego zjawiska, a także jego elementów składowych i pomiaru efektów działania [Bartkowski 2003].

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w ujęciu teoretycznym roli kapitału społecznego jako endogennego zasobu wiejskiej społeczności lokalnej, w kontekście turystycznego rozwoju obszarów wiejskich. Rozważania oparte zostały o źródła literaturowe poruszające wspomnianą problematykę, a następnie poddane częściowej weryfikacji z wykorzystaniem metody studium przypadku (gmina Wijewo, gmina Kobyla Góra). Aby wskazać na znaczenie kapitału społecznego jako jednego z czynników umożliwiających rozwój funkcji turystycznej wsi, opracowano ranking gmin wiejskich województwa wielkopolskiego pod względem zasobów kapitału społecznego, przy wykorzystaniu metody wzorca rozwoju Z. Hellwiga (w oparciu o dostępne dane statystyczne), a następnie podjęto próbę określenia turystycznej funkcji wybranych gmin wiejskich (wskaźnik Bare-

tje`a-Deferta) (tab. 1) oraz przeprowadzono hipotetyczną refleksję wskazującą na synergię analizowanych zjawisk. Rozważania prowadzone są na szczeblu gmin wiejskich, co wynika z założenia, że stosunkowo małe środowisko lokalne jest obszarem, w którym kapitał społeczny najwyraźniej jest manifestowany poprzez wyrażanie lokalnych tradycji i wzorców postępowania z jednej strony, a z drugiej strony jest przedmiotem działań gminnych podmiotów polityki społecznej.

ISTOTA I POJĘCIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

Pojęcie kapitału społecznego chociaż wprowadzone do nauki po raz pierwszy już w latach dwudziestych XIX wieku przez Hanifana [1916] stało się przedmiotem szerszych rozważań dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, stając się przedmiotem zainteresowania nie tylko socjologów, ale także ekonomistów (P. Bourdieu, J. Coleman). Obecnie kapitał społeczny choć definiowany bywa na wiele, czasami sprzecznych sposobów ma także wspólny mianownik, którym pozostaje zaufanie oraz istotne znaczenie powiązań międzyludzkich, a także dzielenie wspólnych wartości i norm. W literaturze przedmiotu obok kapitału społecznego jako potencjał endogeny wymieniany jest także kapitał ludzki, kapitał ekonomiczny oraz kapitał kulturowy [Bourdieu 1983]. Kitson, Martin, Tyler [Kitson i in. 2004] proponują odmienną typologię kapitałów szczególnie istotnych w procesie rozwoju regionalnego, wśród których znajdują się m.in. kapitał infrastrukturalny, kapitał kreatywny (knowledge capital), kapitał produkcyjny, a także kapitał społeczno-instytucjonalny. Australijscy uczeni wskazują natomiast na zasadność wyodrębnienia trzech kapitałów tj. kapitału społecznego, politycznego i kulturowego określanego akronimem SPCC (Social, Political and Cultural Capital), które dzięki działaniom lokalnych władz i obywateli opartym na tzw. zakotwiczeniu społecznym (embedded) dają podstawę do innowacyjnego, ale zarazem zrównoważonego rozwoju lokalnego [Macbeth i in. 2004].

W niniejszym opracowaniu przez kapitał społeczny rozumiana będzie sieć powiązań i związane z nią normy społeczne, które przyczyniają się do współdziałania osób dla poprawy nie tylko indywidualnej sytuacji życiowej, ale także rozwiązywania problemów lokalnej społeczności [Theiss 2007]. Kapitał społeczny w zależności od przyjętej perspektywy badawczej może być charakteryzowany na poziomie jednostki, rodziny, grupy społecznej, lokalnej społeczności czy też mieszkańców całego kraju. Biorąc pod uwagę zakres tematyczny niniejszego artykułu przedmiotem dalszych rozważań pozostanie kapitał społeczny umożliwiający realizację dobra wspólnego lokalnej społeczności (outward looking), a także realizację celów partykularnych (inward looking) osób i podmiotów tworzących sektor obsługi ruchu turystycznego.

KAPITAŁ SPOŁECZNY A ROZWÓJ TURYSTYCZNY OBSZARÓW WIEJSKICH

Rozpatrywanie kapitału w odniesieniu do zasobów społecznych, politycznych i kulturowych (SPCC) daje możliwość myślenia o społeczności jako o strategicznym zasobie umożliwiającym zrównoważony rozwój turystyki. O roli kapitału społecznego w rozwoju

lokalnym decydować będzie jego komplementarność lub substytucyjność wobec innych postaci kapitału. Można założyć, że jakikolwiek rozwój, a zwłaszcza rozwój usług turystycznych jest mocno ograniczony jeśli kapitał społeczny pozostaje jedynie w dyspozycji osób i grup społecznych posiadających dostęp do innych kapitałów np. takich jak kapitał ludzki czy finansowy. W takiej sytuacji kapitał społeczny może być odzwierciedleniem polaryzacji społeczności lokalnej, co z kolei stanowi barierę w rozwoju turystycznym gminy. Chociaż w literaturze przedmiotu można znaleźć wyniki badań, które potwierdzają, że istnieje zależność między kapitałem społecznym i wzrostem gospodarczym [Knack, Keefer 1997], a wzrost wskaźnika zaufania zgeneralizowanego pociąga za sobą wzrost wartości wskaźnika wzrostu gospodarczego, to trudno o dowody bezpośrednio wskazujące na powiązanie kapitału społecznego z rozwojem turystycznym obszaru.

Wynika to z pewnością z faktu, że rozwój turystyczny gminy jest z jednej strony procesem wieloaspektowym, z drugiej strony uwarunkowany jest poprzez jednoczesne występowanie wysokiego poziomu różnych potencjałów endogennych, jak choćby: kapitału ludzkiego, społecznego, przyrodniczego, infrastrukturalnego, kulturowego, finansowego. Ulokowanie znacznych zasobów wszystkich wspomnianych kapitałów w jednej jednostce przestrzennej następuje niezmiernie rzadko. Dlatego też można wysnuć hipotezę, że rozwój funkcji turystycznej możliwy jest tylko na tych obszarach wiejskich, których mieszkańcy i ich włodarze potrafią tak zarządzać posiadanymi zasobami, by poprzez współdziałanie i zaufanie realizować indywidualne i grupowe cele w ramach nieformalnych sieci i organizacji pozarządowych, zwiększając przy tym dostęp do poszczególnych kapitałów dla wszystkich mieszkańców gminy. Nierównomierna alokacja różnych form kapitału może stanowić barierę w rozwoju funkcji turystycznej obszarów wiejskich zwłaszcza tam, gdzie dotyczy kapitału przyrodniczego, czy też kulturowego, a więc zasobów, które mogą stanowić o atrakcyjności turystycznej danego obszaru. Korzystniejsza dla rozwoju turystyki wydaje się jednak sytuacja, w której gmina nie posiada wszystkich wspomnianych potencjałów na poziomie zadowalającym, ale dysponuje np. wysokim poziomem kapitału ludzkiego i społecznego.

Kapitał społeczny umożliwiający rozwój turystyki na danym obszarze charakteryzują głównie dwa rodzaje powiązań. Pierwsze z nich oparte jest na więziach zrzeszeniowych i łączy osoby o różnym statusie społeczno-ekonomicznym (bridging social capital) skupione wokół jednego wspólnego celu (np. stowarzyszenia agroturystycznego). Drugi rodzaj powiązań oparty jest na pionowych zależnościach władzy i podległości (linking social capital) i stanowi potencjał do tworzenia i realizacji np. projektów turystycznych, w których uczestniczą jednocześnie podmioty gospodarcze i jednostki samorządu terytorialnego np. Lokalna Grupa Działania (Local Action Groups-LAGs). Wspomnieć jeszcze należy o trzecim prezentowanym w literaturze rodzaju powiązań (bonding social capital) opartym na więzi naturalnej łączącej osoby o podobnym statusie społeczno-ekonomicznym charakteryzującym kontakty z przyjaciółmi. Potencjał tego rodzaju powiązań, z punktu widzenia ewentualnego rozwoju turystyki w gminie jest istotny, ze względu na silne powiązania i częste kontakty osób (trick social capital) i może być bodźcem do podjęcia wspólnych działań np. w zakresie świadczenia usług turystycznych, a nawet katalizatorem powstawania lokalnych zrzeszeń, stowarzyszeń, a więc tworzenia więzi zrzeszeniowej (bridging). Gdy dysponentem kapitału społecznego jest zbiorowość, stanowi ona wówczas element otoczenia organizacji oraz instytucji i może pełnić rolę czynnika

usprawniającego ich działanie, co z kolei może przekładać się na wzrost przedsiębiorczości w gminie, także w aspekcie liczebności podmiotów gospodarczych obsługujących ruch turystyczny. Kapitał społeczny rozpatrywany w kontekście zasobów jednostki także jest możliwy do przekucia na turystyczny sukces, zwłaszcza dotyczy to obiektów bazy noclegowej, gastronomicznej, czy też biur podróży, gdzie sieć prywatnych i zawodowych kontaktów pracowników może przyczynić się do zdobycia nowych segmentów rynku, oferowania nowych destynacji, czy też nawiązania korzystnej współpracy. Współpracująca i zintegrowana społeczność redukuje koszty działania przedsiębiorstw [Zawisza 2003]. Wiedzą o tym doskonale chociażby właściciele gospodarstw agroturystycznych, którzy łącząc się w lokalne i regionalne stowarzyszenia obniżają np. koszty działań marketingowych, a z drugiej strony współpracują ze sobą w procesie tworzenia kompletnego produktu turystycznego. Kapitał społeczny w odniesieniu do jednostki lub grupy interesu może jednak pogłębiać istniejące zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne i powodować polaryzację lokalnej społeczności. Jednak, gdy do procesu tworzenia produktu turystycznego zostaną dopuszczeni wszyscy chętni mieszkańcy, kapitał społeczny traktowany jako dobro wspólne, służące ogółowi mieszkańców będzie wspomniane różnice minimalizować. Turystyka zaś, ma tym większe szanse na sukces, im oferowany produkt jest bardziej spójny, ale jednocześnie pełen zdywersyfikowanych, a zarazem komplementarnych usług, które mogą świadczyć mieszkańcy. Można wysnuć zatem hipotezę, że nie tylko kapitał społeczny może mieć wpływ na turystyczny rozwój obszarów wiejskich, ale także sam rozwój funkcji turystycznej wpływa pozytywnie na poziom i jakość kapitału społecznego.

KAPITAŁ SPOŁECZNY A ROZWÓJ TURYSTYCZNY OBSZARÓW WIEJSKICH (STUDIUM PRZYPADKU)

Wieloaspektowość pojęcia kapitału społecznego przekłada się na występowanie różnych podejść metodologicznych w pomiarze wspomnianego zjawiska. W literaturze przedmiotu możemy znaleźć wyniki badań ilościowych, jak i jakościowych, a także szerokie spektrum badanych elementów i sfer, których one dotyczą [Kostro 2006].

Na potrzeby niniejszego artykułu autorka dokonała próby pomiaru kapitału społecznego gmin wiejskich województwa wielkopolskiego posługując się inferencyjnymi wskaźnikami charakteryzującymi wyłącznie zinstytucjonalizowany wymiar życia społecznego. Na podstawie przeglądu źródeł literaturowych [Swaniewicz, Dziemanowicz, Mackiewicz 2000] i dostępności danych statystycznych na poziomie NTS-5, do pomiaru kapitału społecznego w gminach wiejskich województwa wielkopolskiego wybrane zostały trzy cząstkowe wskaźniki:

- frekwencja w wyborach do Sejmu i Senatu 2007,
- frekwencja w wyborach samorządowych 2006,
- l. stowarzyszeń, organizacji społecznych i fundacji przypadająca na 1000 mieszkańców (2007), które umożliwiły stworzenie syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego. Przy wykorzystaniu metody wzorca rozwoju Z. Helwiga analizie zostało poddanych 117 gmin wiejskich. Wskaźnik ten jest wielkością syntetyczną, będącą wypadkową wszystkich analizowanych zmiennych i pozwala na uporządkowanie jed-

nostek w zależności od ich odległości od pewnego, sztucznie skonstruowanego wzorca rozwoju. Wszystkie cząstkowe dane określające kapitał społeczny zostały poddane standaryzacji i potraktowane jako stymulanty. Wybrana procedura badawcza pozwala wnioskować, że jednostka jest tym bardziej rozwinięta (w tym przypadku posiada wyższy wskaźnik kapitału społecznego), im bardziej syntetyczna miara rozwoju dąży do jedności. Zastosowana procedura analizy wprowadzonych zmiennych dała możliwość utworzenia rankingu gmin wiejskich województwa wielkopolskiego pod względem ich zasobów kapitału społecznego. Uzyskane wyniki pozwoliły określić nie tylko ogólne zasoby kapitału społecznego w badanych jednostkach terytorialnych, ale dały możliwość prześledzenia dwóch odmiennych wzorów społecznej aktywności tworzącej dwa odmienne typy kapitału społecznego. Przeprowadzona analiza wykazała, że największe zasoby kapitału „lokalnego” wyrażanego aktywnością organizacyjną i zaangażowaniem w sprawy lokalne (wybory samorządowe) posiada gmina Powidz. Jednocześnie posiada ona także największy potencjał kapitału „obywatelskiego” bazujący na udziale mieszkańców w wyborach krajowych. Jest to jednak jedyna gmina spośród przeanalizowanych 117 gmin wiejskich, która może poszczycić się jednocześnie wysokim poziomem obydwu typów kapitału społecznego. Przypadek gminy Powidz wskazuje zatem, że zgodnie z prezentowaną w literaturze tezą [Frykowski, Starosta 2006] ze względu na odmienny charakter kapitału obywatelskiego i lokalnego ich jednoczesna, wysoka kumulacja w tych samych jednostkach przestrzennych jest sporadyczna.

Utworzony ranking gmin wiejskich województwa wielkopolskiego pod względem zasobów kapitału społecznego umożliwił wybranie pięciu gmin, które zostały poddane dalszej analizie zmierzającej do wskazania ewentualnych powiązań między kapitałem społecznym a rozwojem turystyki. Chcąc zbadać występowanie wspomnianej zależności w gminach posiadających zróżnicowane zasoby kapitału społecznego, szczegółowej analizie zostały poddane trzy gminy posiadające najwyższy zasób kapitału społecznego (Powidz, Chrzypsko, Tarnowo Podgórne) oraz dwie gminy (Wierzbinek, Obrzycko), w których stwierdzono najniższy zasób analizowanego kapitału. Przyjmując założenie, że rozwój funkcji turystycznej na danym obszarze dość rzadko odbywa się tylko w oparciu o kapitał społeczny zanalizowano wybrane gminy także pod kątem obecności walorów przyrodniczych. Poziom rozwoju funkcji turystycznej rozumianej jako działalność społeczno-ekonomiczna obszaru skierowana na obsługę turystów [Maczak 2006] scharakteryzowano m.in. za pomocą wskaźnika Baretje`a-Deferta (Baretje-Defert index of tourist function)¹ (tab. 1).

Przeprowadzona analiza danych wykazała, że gmina Powidz posiada jednocześnie najwyższy zasób kapitału społecznego i kapitału przyrodniczego oraz charakteryzuje się najlepiej rozwiniętą funkcją turystyczną. Nie można jednak wykazać ogólnej prawidłowości, mówiącej o tym, że im wyższy poziom kapitału społecznego, tym bardziej rozwinięta funkcja turystyczna obszaru. Brak takiej zależności można tłumaczyć m.in. tym, że gmina może w zależności od poziomu pozostałych potencjałów wybrać dowolną do-

---

¹Prezentowane wyniki stanowią część badań przeprowadzonych w 2005 roku wśród mieszkańców wybranych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. W gminie Kobyla Góra przeprowadzono łącznie 137 ankiet, a w gminie Wijewo 77 ankiet.

Tabela 1. Kapitał społeczny a funkcja turystyczna (studium przypadku)
 Table 1. Social capital versus tourism function (case study)

GMINA commune	Kapitał społeczny wyrażony di social capital definite di	Kapitał przyrodniczy* wyrażony di natural capital definite di	Wskaźnik Barete`a-Deferta Baretje-Defert index of tourist function	Podmioty w sekcji H/100 mieszkańców Entities in H sector per 100 inhabitants
Powidz	0,5623	0,3699	25,87	1,036
Chrzypsko	0,4318	0,3070	2,517	0,179
Tarnowo Podgórne	0,4257	0,0886	4,69	0,370
Wierzbinek	-0,01002	0,1019	(brak m. noclego- wych)	0,078
Obrzycko	-0,04929	0,1691	0,817	0,233

*Kapitał przyrodniczy obliczono analogicznie do kapitału społecznego poddając analizie następujące zmienne: lesistość (%), udział powierzchni łąk i pastwisk w powierzchni gminy (%), udział wód powierzchniowych (płynących i stojących) w powierzchni gminy (%) – traktując wszystkie zmienne jak stymulanty.

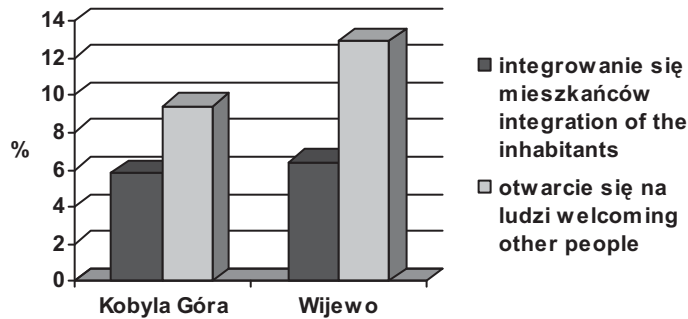
Źródło: Obliczenia własne.

Source: Author's research.

minującą w jej rozwoju funkcję i nie koniecznie musi to być rozwój turystyki. Z drugiej strony wysoki poziom kapitału społecznego nie musi świadczyć o obecności w lokalnej społeczności liderów [Herbst 2007, Kłodziński 2006], którzy są katalizatorem prorozwojowych pomysłów i działań pociągając za sobą głównie „miejscową elitę”.

Postawioną wcześniej w niniejszym artykule hipotezę, iż rozwój funkcji turystycznej może wpływać pozytywnie na poziom i jakość kapitału społecznego lokalnej społeczności potwierdzają wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na reprezentatywnej grupie mieszkańców dwóch wybranych gmin wiejskich województwa wielkopolskiego (Kobyła Góra, Wijewo). Wykazały one bowiem, że obecność turystów na terenie gminy może powodować pozytywny wpływ na dwa główne komponenty kapitału społecznego tj. zaufanie i uczestnictwo.

Analiza odpowiedzi respondentów wykazała, że mieszkańcy gminy Wijewo częściej zauważali pozytywny wpływ turystów na takie aspekty życia jak „otwarcie się na ludzi”, czy integrowanie się mieszkańców (rys. 1). Ponadto gmina Wijewo posiada w porównaniu z gminą Kobyła Góra wyższy zasób kapitału społecznego. Na podstawie przeprowadzonego testu χ^2 ($\alpha = 0,05$) oraz przy użyciu statystyki C-Pearsona ustalono także, że istnieje umiarkowana zależność między wykształceniem ($16,523 > 7,185$; $C_{skor} = 0,300$), wiekiem ($30,371 > 7,185$; $C_{skor} = 0,389$) a postrzeganiem pozytywnych zmian wynikających z obecności turystów na terenie gminy. Dostrzeganie roli turystów jako podmiotów przyczyniających się do zwiększenia zaufania miejscowej społeczności, czy też wyrażania większej chęci do integrowania się jest wprost proporcjonalne do wykształcenia mieszkańca wsi i odwrotnie proporcjonalne do jego wieku. Wyniki te zatem potwierdzają spotykaną w literaturze teorię, że kapitał społeczny jest w coraz większym stopniu komplementarny wobec kapitału ludzkiego i finansowego [Theiss 2007].

Rys. 1. Obecność turystów na terenie gminy a wybrane pozytywne przemiany dotyczące życia mieszkańców

Fig. 1. Presence of tourists in the commune area versus selected positive transformations concerning the life of the inhabitants

Źródło: Obliczenia własne

Source: Author's research

PODSUMOWANIE

Przedstawione rezultaty analizy kapitału społecznego w gminach wiejskich województwa wielkopolskiego nie zamykają procesu studialnego, lecz stwarzają dobre podstawy do jej kontynuacji. Dalszym rozważaniom można by było poddać jakość kapitału społecznego badanych gmin, a szczególnie dwa jego podstawowe komponenty tj. zaufanie i uczestnictwo. Ponieważ nadrzędnym celem artykułu była próba wskazania pewnych powiązań między kapitałem społecznym a rozwojem turystyki, a nie próba oceny jakości tegoż kapitału w jednostkach terytorialnych, autorka (nie będąc w dyspozycji odpowiednich badań surveyowych) mając świadomość istnienia narzędzia jakim jest SOCAT (The Social Capital Assessment Tool) swoje rozważania ograniczyła do analizy wymiaru ilościowego kapitału społecznego mieszkańców w kontekście rozwoju funkcji turystycznej gminy.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że kapitał społeczny może stanowić czynnik rozwoju turystycznego obszarów wiejskich, czego przykład stanowi wielkopolska gmina Powidz. Jednak nie udało się wskazać na istnienie zależności, która umożliwiałaby automatyczne przekazywanie wysokiego poziomu kapitału społecznego na turystyczny sukces gminy. Można wysnuć wniosek, że do tego by kapitał społeczny stanowił istotny i na pewno nie jedyny czynnik turystycznego rozwoju, pomocne jest współwystępowanie innych rodzajów kapitału, a także ich dystrybucja w lokalnej społeczności. Wysoki poziom zaufania zgeneralizowanego oraz chęć obywatelskiego współdziałania w oparciu o wspólnie przestrzegane normy daje możliwość:

- spłaszczenia struktur organizacyjnych np. w podmiotach gospodarczych zajmujących się obsługą ruchu
- turystycznego (obiekty bazy noclegowej, biura podróży),
- redukcji kosztów transakcyjnych (w przypadku LGD czy stowarzyszeń koszty pozyskania informacji lub
- wprowadzenia oferty na rynek rozkładają się na współpracujące jednostki),

- sprawniejszego zarządzania wspólnymi zasobami i dobrami publicznymi,
- ograniczenia oportunistycznych zachowań mieszkańców,
- lepszego wykorzystania innych postaci kapitału (np. kapitału ekonomicznego, kulturowego),

stwarza zatem korzystne warunki do rozwoju obszarów wiejskich, w tym także do rozwoju funkcji turystycznej. Wizja osiągnięcia finansowych korzyści dzięki świadczeniu usług turystycznych i paraturystycznych przez jednostki, grupy interesu, czy też całe lokalne społeczności kreuje powstanie lub umocnienie więzi społecznych i determinuje zbiorowość do kolektywnych i solidarnych zachowań (collectivity owned capital).

PIŚMIENNICTWO

- Bartkowski J., 2003: Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne, Żak, Warszawa.
- Będzik B., 2008: Bariery i możliwości generowania kapitału społecznego na obszarach wiejskich w Polsce, *Acta Sci. Pol. Oeconomia* nr 7(4)2008, SGGW Warszawa.
- Bourdieu P., 1983: *Forms of Capital*, [w:] Richardson J. G. (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York.
- Domański S.R., 1993: *Kapitał ludzki i wzrost gospodarczy*, PWN, Warszawa.
- Dyduch W., 2005: *Kapitał społeczny pożywką dla przedsiębiorczości i innowacyjności*, [online, www.zti.com.pl/instytut/pp/referaty/ref42full.html, stan 30.03.2009].
- Frykowski M., Starosta P., 2006: *Kapitał społeczny mieszkańców gminy Poddębice*, [w:] Śliża A. Szczepański M.S. (red.): *Kapitał: ludzie i instytucje. Studia i szkice socjologiczne*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach, Uniwersytet Opolski, Tychy-Opole.
- Gorzela G., 2003: Bieda i zamożność regionów, „*Studia Regionalne i Lokalne*”, nr 1 (11).
- Gwiazda A., 2004: *Koncepcja kapitału społecznego*, „*Polityka społeczna*”, nr 10/202.
- Hanifan L. J., 1916: *The rural school community center*, „*Annals of the American Academy of Political and Social Science*”, Vol. 67, No. 2.
- Hardt Ł., 2004: *Wpływ środowiska instytucjonalnego na rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, „*Wieś i Rolnictwo*”, nr 3.
- Herbst M., 2007: *Wpływ kapitału ludzkiego i społecznego na (krótkookresowy) wzrost gospodarczy w polskich podregionach*, [w:] Herbst M. (red.): *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Wyd. Scholar, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Januszek H., 2004: „*Wstęp*”, [w:] Januszek H. (red.): *Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne*, AE Poznań.
- Kitson M., Martin R., Tyler P., 2004: *Regional competitiveness: an elusive yet key concept ?*, „*Regional Studies*”, vol. 38(9).
- Kłodziński M., 2006: *Polityka rozwoju obszarów wiejskich*, „*Acta Agraria et Silvestria*”, Vol. XLVI/2.
- Knack S., Keefer P., 1997: *Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation*, [w:] „*The Quarterly Journal of Economics*”.
- Kostro K., 2006: *Aktualny stan badań nad kapitałem społecznym w Polsce*, „*Studia Ekonomiczne*”.
- Krzemieniewska G., 2005: *Współpraca a tworzenie kapitału społecznego. Przypadek wsi wielkopolskiej*, [w:] Januszek H. (red.): *Kapitał społeczny we wspólnotach*, *Zeszyty Naukowe* nr 58, AE Poznań.

- Macbeth J., Carson D., Northcote J., 2004: Social Capital, Tourism and Regional Development: SPCC as a Basic for Innovation and Sustainability, *Current Issues in Tourism*, Vol. 7, No. 6.
- Matczak A., 2006: Badanie lokalnych rynków turystycznych. Przykład rejonu Ustki [w:] Wójtowicz B. (red.): *Funkcje turystyki i krajoznawstwa w strategii rozwoju regionów w Polsce*, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, Kielce nr 1–2 (XLVIII–XLIX).
- Sosenko B., 2006: Kapitał społeczny w przestrzeni gospodarczej, „*Krakowskie Studia Małopolskie*”, nr 10.
- Swaniewicz P., Dziemanowicz W., Mackiewicz M., 2000: *Sprawność instytucjonalna administracji samorządowej w Polsce-zróżnicowanie regionalne*, IBGR, Warszawa.
- Theiss M., 2007: *Krewni-Znajomi-Obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Zawisza S., 2003: Rola liderów w procesach samoorganizacji mieszkańców wiejskich społeczności lokalnych, „*Wieś i Rolnictwo*”, nr 3(120).
- Zboron H. 2004: Kapitał społeczny [w:] Pogonowska B. (red.): *Elementy etyki gospodarki rynkowej*, PWE Warszawa.

SOCIAL CAPITAL AS A FACTOR OF TOURISM DEVELOPMENT IN RURAL AREAS

Abstract. The objective of this article is to present the theoretical role of social capital (analyzing its positive aspect only) as endogen resources of local, rural community in view of the development of tourism in rural areas. The analyses were based on the literature on the said issues and then verified by means of the case study method (commune of Wijewo, commune of Kobyla Góra). A map of social capital in the communes of the province of Wielkopolska was drawn up using the method of the development pattern of Z. Hellwig (on the basis of the available statistical data) in order to determine the importance of human resources as a factor of the development of tourism in rural areas, this was followed by an attempt to determine the tourism function of rural areas (Baretje-Defert index of tourist function) and a hypothetical ponderings giving rise to conclusions on the synergy of the analyzed phenomena. The obtained results allowed to determine not only the social capital of the communities in the analyzed administrative units in general but also allowed for the examination of two different types of human activities making up two different types of societies. The analysis, carried out in this article, shows that the development of the tourism function is only possible in those rural areas where the inhabitants and the administrative bodies can so manage the resources they have at their disposal that, via cooperation and mutual trust, they can meet individual and collective objectives within informal networks and non-governmental organizations, increasing access of all the inhabitants of the commune to respective resources. Thus, the more coherent and diversified the offered product, the more complementary the services rendered by respective inhabitants, the greater the chance for successful development of tourism. The article poses a hypothesis that not only the social capital affect the development of tourism in rural areas but also the development of the tourism functions positively affects the social capital.

Key words: rural areas, development, social capital, tourism